

MITÄ OVAT VAPAAT MARKKINAT?

Murray N. Rothbard

Vapaat markkinat ovat koostetermi yhteiskunnassa tapahtuville vaihdannoille. Jokainen vaihdanta toteutetaan vapaaehtoisena sopimuksena kahden ihmisen tai ihmisten ryhmän edustajan välillä. Nämä kaksi yksilöä (tai edustajaa) vaihtavat kaksi taloudellista hyödykettä, joko fyysisiä hyödykkeitä tai palveluita. Kun ostan lehtikioskista sanomalehden viidelläkymmenellä sentillä, kioskin pitäjä ja minä vaihdamme kaksi hyödykettä: minä luovun viidestäkymmenestä sentistä ja kioskin pitäjä sanomalehdestä. Tai jos työskentelen yrityksessä, vaihdan työpalveluitani yhteisesti sovitulla tavalla rahapalkkaan; tässä yritystä edustaa johtaja (edustaja), jolla on valtuutus palkata.

Molemmat osapuolet toteuttavat vaihdannan, koska molemmat odottavat hyötyvänsä siitä. Kumpikin myös toistaa vaihdannan seuraavan kerran (tai kieltäytyy siitä), koska hänen odotuksensa osoittautuivat oikeiksi (tai vääriksi) viime kerralla. Kauppaan tai vaihdantaan ryhdytään nimenomaisesti, koska molemmat osapuolet hyötyvät; jos he eivät odottaisi hyötyvänsä siitä, he eivät suostuisi vaihdantaan.

Tämä yksinkertainen järkeily torjuu argumentin vapaakauppaa vastaan, joka oli tyypillinen 1500- ja 1700-lukujen ”merkantilistisen” aikakauden Euroopalle ja jonka klassisesti esitti kuuluisa 1500-luvun ranskalainen esseisti Montaigne. Merkantilistit perustelivat, että kaikessa kaupassa yksi osapuoli hyötyy toisen kustannuksella, että jokaisessa maksutapahtumassa on voittaja ja häviäjä, ”hyväksikäyttäjät” ja hyväksikäytetty. Voimme nähdä välittömästi virheellisyyden tässä yhä suosituissa näkökohdassa: halukkuus ja jopa innokkuus kauppaan tarkoittaa, että molemmat osapuolet hyötyvät. Nykyisessä peliteorian ammattikielessä kauppa on win-win-tilanne, ”positiivisen summan” eikä ”nollasumma-” tai ”negatiivisen summan” peli.

Kuinka molemmat osapuolet voivat hyötyä vaihdannasta? Kumpikin arvostaa kahta tuotetta tai palvelua erilailla ja nämä erot muodostavat pohjan vaihdannalle. Minä esimerkiksi kävelen kadulla rahaa taskussani ilman sanomalehteä; kioskin pitäjällä taas on paljon sanomalehtiä, mutta hän on karkäs saamaan rahaa. Joten löytäessämme toisemme, teemme kaupan.

Kaksi tekijää määrittävät kaupan ehdot: kuinka paljon jokainen osapuoli arvostaa jokaista kyseessä olevaa hyödykettä ja jokaisen osallistujan neuvottelutaidot. Kuinka monella sentillä yksi sanomalehti tai kuinka monella Mickey Mantle -baseball-kortilla saa Babe Ruthin riippuu kaikista osallistujista sanomalehtimarkkinoille tai baseball-korttimarkkinoille – siitä, kuinka paljon jokainen arvostaa kortteja verrattuna muihin hyödykkeisiin joita hän voisi ostaa. Nämä vaihdannan ehdot, ”hinnoiksi” kutsutut (sanomalehtien hinnat suhteessa rahaan tai Babe Ruth -kortit suhteessa Mickey Mantleseihin), määrittyvät viime kädessä siitä kuinka monta sanomalehteä tai baseball-korttia on markkinoilla saatavilla suhteessa siihen, kuinka suosiollisesti ostajat arvioivat näitä hyödykkeitä. Lyhyesti sanottuna niiden tarjonnan vuorovaikutuksella niiden kysynnän kanssa.

Annetulla hyödykkeen tarjonnalla lisäys ostajien mielissä sen arvosta nostaa hyödykkeen kysyntää, enemmän rahaa kilpailee siitä ja sen hinta nousee. Käänteinen tapahtuu, jos arvo ja siten sen hyödykkeen kysyntä laskevat. Toisaalta pitäen ostajien arvioita tai kysyntää hyödykkeelle annettuna tarjonnan kasvaessa jokaisen tarjonnan yksikön – jokaisen baseballkortin tai leipälimpun – arvo laskee ja siten tuotteen hinta laskee. Käänteinen ilmenee, jos tuotteen tarjonta laskee.

Siten markkinat eivät ole yksinkertaisesti vain järjestäytynyt valikoima, vaan äärimmäisen monimutkainen vuorovaikutteinen vaihdantojen matriisi. Alkukantaisissa yhteiskunnissa kaikki vaihdannat ovat joko vaihtokauppaa tai suoraa vaihdantaa. Kaksi ihmistä vaihtavat kahteen suoraan hyödylliseen hyödykkeeseen kuten hevoset lehmiin tai Mickey Mantlelit Babe Rutheihin. Mutta yhteiskunnan kehittyessä vähittäinen keskinäisten hyötyjen prosessi luo tilanteen, jossa yksi tai kaksi laajasti hyödyllistä ja arvokasta hyödykettä valitaan markkinoilla epäsuoran vaihdannan välineeksi. Tälle rahahyödykkeelle, yleensä muttei aina kulta tai hopea, on siten kysyntää ei ainoastaan sen itsensä tähden, vaan ennemminkin sen edistäessä uudelleenvaihdantaa toiseen haluttuun hyödykkeeseen. On paljon helpompaa maksaa terästyöläisille teräsharkkojen sijaan rahassa, joilla työläiset voivat ostaa mitä ikinä haluavatkaan. He ovat valmiit hyväksymään rahan, koska he tietävät kokemuksesta ja ymmärtävät, että myös kaikki muut yhteiskunnassa hyväksyvät tämän rahan maksuna.

Rahan käyttö mahdollistaa nykyaikaisen lähes äärettömän vaihdantojen matriisin,

markkinat. Jokainen henkilö osallistuu erikoistumiseen tai työnjakoon tuottaen sitä missä hän on parhaimmillaan. Tuotanto alkaa luonnonvaroista ja sen jälkeen moninaisista laitteiden ja pääomahyödykkeiden muodoista, kunnes lopulta hyödykkeet myydään kuluttajalle. Jokaisessa tuotannon vaiheessa luonnonvaroista kuluttajahyödykkeeksi rahaa vaihdetaan vapaaehtoisesti pääomahyödykkeisiin, työhön ja maavaroihin. Joka askeleella kysyjien ja tarjoajien vapaaehtoiset vuorovaikutukset määrittävät vaihdantojen ehdot tai hinnat. Nämä markkinat ovat ”vapaat”, koska joka vaiheessa valinnat tehdään vapaasti ja vapaaehtoisesti.

Vapaat markkinat ja vapaiden hintojen järjestelmä tuo kuluttajien saataville hyödykkeet ympäri maailmaa. Vapaat markkinat tarjoavat myös kaikkein laajimmat ulottuvuudet yrittäjille, jotka riskeeraavat pääomaa kohdentaakseen resursseja mahdollisimman tehokkaasti kuluttajamassojen tulevien tarpeiden tyydyttämiseksi. Säästöt ja investoinnit voivat sen jälkeen kehittää pääomahyödykkeitä ja lisätä työntekijöiden tuottavuutta ja palkkoja, lisäten siten heidän elintasoaan. Vapaiden markkinoiden kilpailu palkitsee ja kannustaa teknisiin innovaatioihin, jotka antavat innovoijalle etumatkan kuluttajien tyydyttämisessä uusien ja luovien keinoin.

Investointeihin ei ainoastaan kannusteta, vaan ehkä vielä tärkeämpänä markkinoiden hintajärjestelmä ja voittojen ja tappioiden kannustimet ohjaavat pääomasijoituksia ja tuotantoa oikeille poluille. Monimutkainen matriisi pystyy sovittamaan ja ”selvittämään” kaikki markkinat niin, ettei tuotantojärjestelmässä ole missään yllättäviä, odottamattomia ja selittämättömiä vajeita tai ylijäämiä.

Mutta vaihdannat eivät ole välttämättä vapaita. Monet ovat pakotettuja. Jos ryöstäjä uhkaa sinua ”rahat tai henki” –tyylisesti, maksusi hänelle on pakotettu ja ei-vapaaehtoinen ja ryöstäjä hyötyy kustannuksellasi. Ryöstäminen eikä vapaat markkinat noudattavat merkantilistista mallia: ryöstäjä hyötyy pakotetun kustannuksella. Hyväksikäyttöä ei tapahdu vapailta markkinoilla, vaan siellä missä pakottaja hyväksikäyttää uhriaan. Pitkällä aikavälillä pakottaminen on negatiivisen summan peliä, joka johtaa vähentyneeseen tuotantoon, säästöihin ja investointeihin, ehtyneeseen pääomavarantoon ja vähentyneeseen tuottavuuteen ja elintasoon kaikille, kenties jopa pakottajille itselleen.

Kaikissa yhteiskunnissa valtio on ainoa laillinen pakottamisen järjestelmä. Verotus on pakotettua vaihdantaa ja mitä raskaampi verotuksen taakka tuotannolle on, sitä todennäköisemmin talouskasvu hapan ja laskee. Valtiollisen pakottamisen muut muodot (esimerkiksi hintasääntelyt tai uusien kilpailijoiden markkinoille tuloa estävät rajoitukset) haittaavat ja rampauttavat markkinavaihdantoja, kun taas toiset (harhaanjohtavien käytäntöjen kiellot, sopimuksien täytäntöönpano) edistävät vapaaehtoisia vaihdantoja.

Äärimmäisyyttä valtion pakottamisessa edustaa sosialismi. Sosialistisessa keskussuunnittelussa sosialistiselta suunnittelulautakunnalta puuttuu hintajärjestelmä maalle tai pääomahyödykkeille. Niin kuin jopa sosialistit, kuten Robert Heilbroner, nyt myöntävät, sosialistisella suunnittelulautakunnalle ei ole mitään keinoa laskea hintoja, kustannuksia tai investoida pääomaa niin, että tuotantomatriisi pystyy sovittautuu ja selkiää. Nykyinen Neuvostoliittolainen kokemus, jossa runsas viljasato ei jostain syystä löydä tietään vähittäiskauppaan, on havainnollinen esimerkki mahdottomuudesta operoida nykyaikaista monimutkaista taloutta ilman vapaita markkinoita. Ei ole kannustimia eikä myöskään keinoja laskea hintoja ja kustannuksia rahtivaunujen saattamiselle viljan ääreen, viljamylyille vastaanottaa ja käsitellä sitä ja niin edelleen läpi koko suuren määrän vaihteita saavuttaakseen lopulta kuluttajat Moskovassa tai Sverdlovskissa. Viljainvestointi turmeltiin lähes täysin.

Markkinasosialismi on itse asiassa ristiriita termistössä. Muodikas keskustelu markkinasosialismista jättää usein huomiotta erään olennaisen markkinoiden näkökohdan. Kun kahta hyödykettä vaihdetaan, tosiasiasa vaihdetaan näiden hyödykkeiden omistusoikeuksia. Kun ostan sanomalehden viidelläkymmenellä sentillä, myyjä ja minä vaihdamme omistusoikeuksia: luovun omistusoikeudesta viiteenkymmeneen senttiin ja myönnän sen kioskinpitäjälle ja hän luopuu sanomalehden omistajuudesta minulle. Tapahtuu tarkalleen sama prosessi kuin taloa ostettaessa, paitsi että sanomalehden tapauksessa asiat hoituvat paljon epämuodollisemmin ja voimme välttää monimutkaisen prosessin kauppakirjoja, notaarilla vahvistettuja sopimuksia, agenteja, asianajajia, kiinteistönvälittäjiä ja niin edelleen. Mutta näiden kahden maksutapahtuman taloudellinen luonne pysyy samana.

Tämä tarkoittaa, että vapaiden markkinoiden olemassaolon ja kukoistuksen avain on

yhteiskunta, jossa yksityisomaisuuden oikeuksia ja omistusoikeutta kunnioitetaan, puolustetaan ja pidetään turvattuna. Toisaalta avain sosialismiin on tuotannontekijöiden, maan ja pääomahyödykkeiden valtion omistajuus. Silloin ei voi olla nimeksikään maan tai pääomahyödykkeiden markkinoita.

Eräät vapaiden markkinoiden kriitikot perustelevat, että omistusoikeudet ovat ristiriidassa ”ihmisoikeuksien” kanssa. Mutta kriitikot eivät näe, että vapaiden markkinoiden järjestelmässä jokaisella yksilöllä on omistusoikeus henkilöönsä ja työhönsä ja että hän voi solmia vapaita sopimuksia näistä palveluista. Orjuus rikkoo orjan perustavanlaatuisesta omistusoikeudesta omaan kehoonsa ja henkilöönsä, oikeutta, joka on perusta mille tahansa henkilön omistusoikeudelle ei-humaaneille aineellisille objekteille. Lisäksi kaikki oikeudet ovat ihmisoikeuksia, oli sitten kyseessä jokaisen oikeus sananvapauteen tai yhden yksilön omistusoikeudesta omaan kotiinsa.

Yleinen syytös vapaiden markkinoiden yhteiskuntaa vastaan on, että se saattaa voimaan ”viidakon lait”, ”verissäpäisen kilpailun”, että se syrjäyttää kilpailulla ihmisten yhteistyön ja että se kohottaa aineellisen menestyksen henkisten arvojen, filosofian tai vapaa-ajan toimien sijalle. Juuri päinvastaisesti viidakko on pakottamisen, varkauden ja parasitismien yhteiskunta, joka tuhoaa elämää ja elintasoja. Rauhanomainen tuottajien ja tarjoajien markkinakilpailu on perustavanlaatuisesti yhteistoiminnallinen prosessi, josta jokainen hyötyy ja jossa jokaisen elintaso kukoistaa (verrattuna siihen mitä se olisi ei-vapaassa yhteiskunnassa). Ja vapaiden yhteiskuntien kiistaton aineellinen menestys tarjoaa yleisen hyvinvoinnin, joka sallii nauttimisen suunnattomasta määrästä vapaa-aikaa sekä henkisiin asioihin perehtymisen muihin yhteiskuntiin verrattuna. Pakottavissa valtioissa vähäisin tai ei lainkaan markkinoiden toimintaa, kuten kommunismissa, arkipäiväisen elämän olemassaolon taakka ei ainoastaan köyhdytä ihmisiä aineellisesti vaan vaimentaa myös heidän elinvoimaansa.

Alkuperäinen artikkeli: [What Is the Free Market?](#)